

ISSN: 3060-4613

MAKTABGACHA
VA MAKTAB
TA'LIMI VAZIRLIGI

O'zbekiston
Milliy Pedagogika
Universiteti

No5(3)
2026

- 13.00.00 Pedagogika fanlari
- 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
- 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
- 13.00.03 Maxsus pedagogika
- 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
- 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
- 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
- 13.00.07 Ta'limda menejment
- 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
- 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
- 07.00.00 Tarix fanlari
- 19.00.00 Psixologiya fanlari
- 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
- 02.00.00 Kimyo fanlari
- 03.00.00 Biologiya fanlari
- 09.00.00 Falsafa fanlari
- 10.00.00 Filologiya fanlari
- 11.00.00 Geografiya fanlari

M

AKTABGACHA VA AKTAB TA'LIMI

Pedagogika, psixologiya fanlariga ixtisoslashgan ilmiy jurnal

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Elektron nashr. 190 sahifa,
1-may, 2026-yil.

BOSH MUHARRIR:

Karimova E'zoza Gapijanovna – O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vaziri

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Pedagogika fanlari doktori, professor

TAHRIRIYAT KENGASHI A'ZOLARI

Ibragimov X.I. – pedagogika fanlari doktori, akademik
Shoumarov G'.B. – psixologiya fanlari doktori, akademik
Qirg'izboyev A.K. – Tarix fanlari doktori, professor
Jamoldinova O.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Sharipov Sh.S. – pedagogika fanlari doktori, professor
Shermuhhammadov B.Sh. – pedagogika fanlari doktori, professor
Ma'murov B.B. – pedagogika fanlari doktori, professor
Madraximova F.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Kalonov M.B. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Nabiyev D.X. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Qo'ldoshev Q. M. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Ikramxanova F.I. – filologiya fanlari doktori, professor
Ismagilova F.S. – psixologiya fanlari doktori, professor (Rossiya)
Stoyuxina N.Yu. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Rossiya)
Magauova A.S. – pedagogika fanlari doktori, professor (Qozog'iston)
Rejep O'zyurek – psixologiya fanlari doktori, professor (Turkiya)
Wookyu Cha – Koreya milliy ta'lim universiteti rektori (Koreya)
Polonnikov A.A. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Belarus)
Mizayeva F. O. – Pedagogika fanlari doktori, dotsent
Baybayeva M.X. – pedagogika fanlari doktori, professor
Muxsiyeva A.T. – pedagogika fanlari doktori, professor
Aliyev B. – falsafa fanlari doktori, professor
Abdullayeva N. Sh. – Pedagogika fanlari doktori (DSc), professor
Doniyorov S. M. – “Yangi O'zbekiston” va “Pravda Vostoka” gazetalari tahririyati DM bosh muharriri, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan jurnalist, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
G'afurov D. O. – falsafa fanlari doktori (PhD)
Shomurodov R.T. – iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Mirzayeva F. O. – pedagogika fanlari doktori (DSc), dotsent
Jalilova S.X. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Bafayev M.M. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Usmonova D.I. – Samarqand iqtisodiyot va servis institute dotsenti
Saifnazarov I. – falsafa fanlari doktori, professor
Nematov Sh.E. – pedagogika fanlari nomzodi (PhD)
Tillashayxova X.A. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Yuldasheva F.I. – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Yuldasheva D.B. – filologiya fanlari bo'yicha falsafa (PhD) doktori, dotsent
Tangriyev A. T. – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti kafedra professori
Ashurov R. R. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Panjiyev M. A. – Qashqadaryo viloyati Maktabgacha va maktab ta'limi boshqarmasi boshlig'ining birinchi o'rinbosari
Xudayberganov N. A. – Xorazm Ma'mun akademiyasi Tabiiy fanlar bo'limining katta ilmiy xodimi, biologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Vaxobov Anvar Abdusattor o'g'li – Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent

Muassis: “Tadbirkor va ishbilarmon” MChJ

Hamkorlarimiz: O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi, O'zbekiston milliy pedagogika universiteti

EDITOR-IN-CHIEF:

Karimova E'zoza Gapirzhanovna – Minister of Perschool and School Education of the Republic of Uzbekistan

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

EDITORIAL BOARD MEMBERS:

Ibragimov X.I. – Doctor of Pedagogical Sciences, Academician

Shoumarov G. B. – Doctor of Psychological Sciences, Academician

Qirg'izboyev A. K. – Doctor of Historical Sciences, Professor

Jamoldinova O.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Sharipov Sh.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Shermuhhammadov B.Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Ma'murov B.B. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Madraximova F.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Kalonov M.B. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Nabiyev D.X. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Koldoshev K. M. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Ikramxanova F.I. – Doctor of Philological Sciences, Professor

Ismagilova F.S. – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Russia)

Stoyuxina N.Yu. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Russia)

Magauova A.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Kazakhstan)

Rejep O'zyurek – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Turkey)

Wookyu Cha – President of the National University of Education, Korea (South Korea)

Polonnikov A.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Belarus)

Mizayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Baybayeva M.X. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Muxsiyeva A.T. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Aliyev B. – Doctor of philosophy, professor

Abdullayeva N. Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Professor

Doniyorov S. M. – Editor-in-Chief of the DM Editorial Office of the newspapers “Yangi O'zbekiston” and “Pravda Vostoka”, Honored Journalist of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Philosophy (PhD) in Philology, Associate Professor

Gafurov D. O. – Doctor of Philosophy (PhD)

Shomurodov R.T. – Candidate of Economic Sciences (PhD), Associate Professor

Mirzayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Associate Professor

Jalilova S.X. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Bafayev M.M. – Doctor of Philosophy in Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Usmonova D.I. – Associate Professor, Samarkand Institute of Economics and Service

Saifnazarov I. – Doctor of philosophy, professor

Nematov Sh.E. – Candidate of Pedagogical Sciences (PhD)

Tillashayxova X.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Yuldasheva F.I. – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor

Yuldasheva D.B. – Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences, Associate Professor

Tangriyev A.T. – is a professor of Tashkent State University of Economics

Ashurov R. R. – Doctor of Philosophy (PhD) in Psychology, Associate Professor

Panjiyev M. A. – First Deputy Head of the Department of Preschool and School Education of the Kashkadarya Region

Khudaiberganov N. A. – Senior Researcher of the Department of Natural Sciences of the Khorezm Mamun

Academy, Doctor of Philosophy (PhD) in Biological Sciences

Vakhobov Anvar Abdusattor oglu – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences, Associate Professor

“Maktabgacha va maktab ta'limi” jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy attestatsiya komissiyasining quyidagi qarorlariga asosan pedagogika va psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) hamda fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalaridagi asosiy ilmiy natijalarni chop etish uchun milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan:

Pedagogika fanlari bo'yicha: OAK Kengashi tavsiyasi (26.08.2024-y., №11-05-4381/01) asosida:

- Ekspert kengashi (29.10.2024-y., №10)
- Rayosat qarori (31.10.2024-y., №363/5)

Psixologiya fanlari bo'yicha: Toshkent davlat pedagogika universiteti murojaatiga asosan OAK tavsiyasi (24.04.2025-y., №11-05-2566/01):

- Ekspert kengashi (25.05.2025-y., №10)
- Rayosat qarori (08.05.2025-y., №370/5)

“Maktabgacha va maktab ta'limi”
jurnali

26.09.2023-yildan

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti
Administratsiyasi huzuridagi Axborot
va ommaviy kommunikatsiyalar
agentligi tomonidan **№C-5669363**
reyestr raqami tartibi bo'yicha
ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: **№136361**

MUNDARIJA

Bo'lajak chet tili o'qituvchilarining innovatsion pedagogik kompetentligini rivojlantirish mexanizmi	10
<i>Mirzaraxonova Maftuna Ibroximjon qizi</i>	
Elementlarini integratsiya qilish: nazariy va amaliy yondashuv	13
<i>Ne'matov Karimjon Shavkat o'g'li</i>	
O'qish savodxonligi darslarida kitobxonlik kompetensiyasini rivojlantirishning innovatsion yondashuvlari ...	19
<i>Mahmudova Shoira Shavkat qizi</i>	
O'zbek milliy musiqasi asosida talablarda estetik did va ijro madaniyatini rivojlantirish metodikasi.....	25
<i>Gadoyeva Muborak Jumaqulovna</i>	
O'quvchilarning yozuv kompetensiyasini baholash mezonlarini takomillashtirish masalalari.....	30
<i>Abdurashidova Xafiza Abdurashidovna</i>	
Xurshid Do'st Muhammad qissalarida rivoyatchi strategiyasi.....	34
<i>Uzoqova Nargiza Yuldosh qizi</i>	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarida tanqidiy fikrlashni shakllantirishda innovatsion texnologiyalarining ahamiyati	37
<i>Eshpulatov Shakir Nabiyevich, Ahrorova Ozoda Amriddinovna</i>	
"Xonada o'simliklarni o'stirish" intellekt xaritasi (Mind Map) yordamida o'quvchilarda ekologik tarbiya va ijodiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish	41
<i>G'aniyev Abduqahhor Gadoyevich</i>	
Bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy kompetentligini rivojlantirishda amaliy mashg'ulotlarning tashkiliy-pedagogik jihatlari.....	46
<i>Joldasov Ixtiyor Suyundikovich</i>	
Boshlang'ich sinflarda iqtisodiy tarbiyani shakllantirishning zamonaviy pedagogik texnologiyalari	50
<i>N. Asadov</i>	
Bo'lajak pedagoglarni tayyorlashda kreativ kompetentlik va kasbiy muvaffaqiyat o'rtasidagi bog'liqlik mezonlari.....	53
<i>G. Xamidova</i>	
Gamifikatsiya elementlarining bakalavr talabalarini raqamli resurs yaratishga motivatsiyasiga ta'siri	56
<i>Maxkamova Dilshodaxon Xabibjon qizi</i>	
The Influence of Family Parenting Style on the Formation of Primary School Students' Personality	59
<i>Berdiyeva Mohloroyim Mirzohid qizi</i>	
Noto'liq oilalardagi onalarning tarbiyaviy uslublari va farzandlarining ijtimoiy-psixologik moslashuvi (O'zbekiston namunasida).....	64
<i>Ismoiljonov Ravshan Baxtiyor o'g'li</i>	
Raqamli pedagogika sharoitida interfaol ta'lim metodlari asosida bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy kompetentligini shakllantirish.....	69
<i>Jumaniyozova Donoxon Olimboyevna, Bekmuratova Muhayyo Uralbayevna</i>	
Matematika ta'limida axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanishning metodik asoslari.....	73
<i>Mirzayeva Shahlo, Qodirova Muattar Ithom qizi, Rovshanova Yulduz Shovkat qizi</i>	
O'qishga motivatsiya tushunchasi uning nazariy-psixologik tahlili.....	77
<i>Azimova Rushana Zokirjon qizi</i>	
Oliy ta'lim talabalarida akademik prokrastinatsiyaning prediktorlari: akademik motivatsiya, umid va shaxs xususiyatlari	81
<i>Shodiboyev Shohruh Shuhrat o'g'li</i>	
Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida rivojlantiruvchi markazlar integratsiyasini ta'minlash metodikasi.....	86
<i>Qahhorova Sevara Alimardonovna</i>	
O'quvchi-yoshlarni virtual olam ta'siridan himoya qilishning nazariy asoslari.....	90
<i>Isayeva Gulii Parpiyevna, Ravshanov Umidjon Abdiqodir o'g'li</i>	

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida matematik tafakkurni oshirishda mantiqiy masalalarning o'rni	93
<i>Xilvatova Go'zal Sultonovna</i>	
Pedagogika tarixini o'qitishda talabalarda tarixiy tafakkurni rivojlantirish	97
<i>Jurayev Bobomurod Tojiyevich</i>	
Bolalarda ona tilida tinglash hissini rivojlantirish usullari	101
<i>Nurmatova Muxlisa Akmal qizi</i>	
Raqamli texnologiyalar yordamida ingliz tilini o'qitish samaradorligini oshirish (Kahoot, Quizlet va Moodle platformalari misolida)	106
<i>Yusupova Shahnoza Abduxafizovna</i>	
Sport maktablarida 16–18 yoshli nayza uloqtiruvchi sportchi-qizlarda portlovchi kuchni rivojlantirish	111
<i>Tursunova Surayyo Botir qizi</i>	
Umumiy o'rta ta'lim muassasalarida pedagog kadrlarning uzluksiz kasbiy rivojlanishini ta'minlashda "Kasbiy rivojlanish kuni" va "Kasbiy rivojlanish soati" tadbirlari: amaliyot tahlili	115
<i>Gaffarov Azizjon Muhammadsaidovich</i>	
Maktabgacha ta'lim tashkiloti direktorlarining faoliyatini samarali tashkil etishning nazariy jihatlari (Learning outcomes) asosida	124
<i>Rabbimova Shaxnoza Soyib qizi</i>	
Bo'lg'usi o'qituvchilarda axloqiy madaniyat fazilatlarini qaror toptirishning pedagogik mexanizmlari	128
<i>G'aniyeva Sayyora Saidmurod qizi</i>	
Yengil atletikachilarning musobaqa jarayonida tibbiy-pedagogik monitoringini takomillashtirish	132
<i>Mamadaliyev Abror Akbarjonovich</i>	
Sun'iy intellekt yordamida rus tilini o'qitish va uning samaradorligi	137
<i>Yagafarova Nazilya Rafailovna, Nazarov Sardor, Onorboyev Kamronbek</i>	
O'quvchilarda ilmiy dalillarni tahlil qilish va xulosa chiqarish kompetensiyasini rivojlantirish metodikasi	142
<i>Baymurotova Mukaddas Xamdamovna</i>	
Ilmiy muxokamalarda pragmatik kompetentlikning roli	150
<i>Eshbo'riyeva Aziza Muhiddinovna</i>	
Talabalarda kognitiv-pragmatik kompetensiyalarni rivojlantirish metodikasini takomillashtirishning mazmuni	155
<i>To'rabekova Aziza Mirzabek qizi</i>	
Maktabgacha yoshdagi bolalarda motivatsiyani shakllantirishda interaktiv metodlarning o'rni	159
<i>Qamchibekova Roziyaxon Xasanboy qizi</i>	
Проблема разграничения понятий "концепт" и "понятие" в современной лингвистике: лингвосомиотический и когнитивно-дискурсивный анализ	164
<i>Якунина Ангелина Алишеровна</i>	
Sun'iy intellekt texnologiyalari asosida amaliy bezak san'ati naqsh elementlarini raqamli qayta ishlash va arxivlashtirish	169
<i>Jabbarov Rustam Ravshanovich</i>	
Bo'lajak ingliz tili o'qituvchilarining yozuv kompetensiyasini rivojlantirishda Design Thinking texnologiyasining metodik imkoniyatlari	176
<i>Amanbayeva Oydin Urazali qizi</i>	
Tez qalamchizgi mashqlarida psixologik-pedagogik yondashuvlarning ahamiyati	181
<i>Suyunov Navro'z Alisher o'g'li</i>	
Innovatsion yondashuv orqali bo'lajak tasviriy san'at o'qituvchilarining metodik tayyorgarligini rivojlantirish konsepsiyasi	186
<i>Xalilov Lenar Shevketovich</i>	

O'QISHGA MOTIVATSIYA TUSHUNCHASI UNING NAZARIY-PSIXOLOGIK TAHLILI

Azimova Rushana Zokirjon qizi

Guliston davlat pedagogika instituti
Pedagogika va psixologiya kafedrasida o'qituvchisi

Annotatsiya: Mazkur maqolada o'qishga motivatsiya tushunchasining nazariy va psixologik mohiyati tahlil qilinadi. Motivatsiya ta'lim jarayonining asosiy harakatlantiruvchi omili sifatida talqin etilib, uning ichki va tashqi omillari, shakllanish mexanizmlari hamda shaxs rivojlanishidagi o'rni yoritilgan. Tadqiqot davomida nazariy tahlil, so'rovnoma va psixologik kuzatish metodlaridan foydalanildi. Olingan natijalar o'quvchilarning o'qishga bo'lgan motivatsiyasi ta'lim samaradorligi, o'quv faolligi va mustaqil fikrlash darajasi bilan bevosita bog'liqligini ko'rsatdi. Shuningdek, ichki motivatsiyaning yuqori bo'lishi o'quvchilarning bilim olishga bo'lgan qiziqishini kuchaytirishi va o'quv faoliyatida barqaror natijalarga erishishga xizmat qilishi aniqlandi.

Kalit so'zlar: motivatsiya, o'qishga motivatsiya, ichki motivatsiya, tashqi motivatsiya, o'quv faoliyati, psixologik omillar, ta'lim samaradorligi, shaxs rivojlanishi.

Abstract: This article analyzes the theoretical and psychological essence of the concept of learning motivation. Motivation is considered as the main driving factor of the educational process, and its internal and external factors, mechanisms of formation, and role in personal development are highlighted. The study employed methods such as theoretical analysis, questionnaires, and psychological observation. The findings revealed that the level of learning motivation is directly related to educational effectiveness, learning activity, and independent thinking skills. In addition, a high level of intrinsic motivation was found to increase students' interest in acquiring knowledge and contribute to achieving stable results in learning activities.

Key words: motivation, learning motivation, intrinsic motivation, extrinsic motivation, learning activity, psychological factors, educational effectiveness, personal development.

Аннотация: В данной статье анализируется теоретическая и психологическая сущность понятия учебной мотивации. Мотивация рассматривается как основной движущий фактор образовательного процесса, раскрываются её внутренние и внешние факторы, механизмы формирования, а также роль в развитии личности. В ходе исследования были использованы методы теоретического анализа, анкетирования и психологического наблюдения. Полученные результаты показали, что уровень учебной мотивации непосредственно связан с эффективностью обучения, учебной активностью и способностью к самостоятельному мышлению. Кроме того, было выявлено, что высокий уровень внутренней мотивации усиливает интерес учащихся к получению знаний и способствует достижению устойчивых результатов в учебной деятельности.

Ключевые слова: мотивация, учебная мотивация, внутренняя мотивация, внешняя мотивация, учебная деятельность, психологические факторы, эффективность образования, развитие личности.

KIRISH

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev ta'kidlaganidek: "Bizning eng katta boyligimiz, bebahosiz xazinamiz - bu bizning bilimli va aqlli yoshlarimizdir". Bu fikr zamirida nafaqat bilim olish, balki har bir yosh avlod vakilining ulkan ichki salohiyatga ega ekanligi yotadi. Ta'lim jarayonining samaradorligi ko'p jihatdan o'quvchining o'qishga bo'lgan ichki intilishi va qiziqishiga bog'liq hisoblanadi. Shu nuqtai nazardan, o'qishga motivatsiya psixologiya va pedagogikaning eng muhim kategoriyalaridan biri deb aytish mumkin.

Motivatsiya tushunchasi inson faoliyatini boshqaruvchi ichki va tashqi omillar tizimini ifodalaydi. O'qish motivatsiyasi - bu o'quvchining bilim olishga bo'lgan qiziqishi, intilishi va maqsadga yo'naltirilgan faoliyatini boshqaruvchi psixologik mexanizmdir.

Zamonaviy psixologik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, o'qishga motivatsiya darajasi o'quvchining akademik muvaffaqiyati, mustaqil fikrlashi va shaxsiy rivojlanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shu bois mazkur mavzuni chuqur nazariy va empirik o'rganish muhim ahamiyat kasb etadi.

Tadqiqotning maqsadi - o'qishga motivatsiya tushunchasining nazariy asoslarini va uning psixologik xususiyatlarini tahlil qilish. Zamonaviy ta'lim tizimida o'quvchilarning faolligini oshirish, ularni mustaqil bilim olishga rag'batlantirish dolzarb masalalardan biridir. Ushbu maqolaning maqsadi motivatsiyaning mohiyatini psixologik nazariyalar asosida ochib berish va uning o'quv jarayonidagi o'rnini asoslashdan iborat.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Mazkur tadqiqotda o'qishga motivatsiya muammosini yoritishda pedagogika va psixologiya sohasidagi fundamental ilmiy manbalardan foydalanildi.

Jumladan, A. Maslouning "Ehtiyojlar ierarxiyasi" nazariyasi inson faoliyatining motivatsion asoslarini tushuntirishda muhim nazariy manba sifatida xizmat qildi. Ushbu nazariyada inson ehtiyojlari bosqichma-bosqich shakllanishi va yuqori darajadagi bilishga intilish ehtiyojlari asosiy fiziologik hamda xavfsizlik ehtiyojlari qondirilgandan keyin namoyon bo'lishi ilmiy jihatdan asoslangan. Bu yondashuv o'quvchilarning o'qishga bo'lgan motivatsiyasini tahlil qilishda metodologik asos vazifasini bajardi.

Shuningdek, E. Desi va R. Rayanning "O'zini o'zi belgilash nazariyasi" (Self-Determination Theory) o'quv motivatsiyasining ichki va tashqi omillarini tushuntirishda muhim ahamiyat kasb etdi. Mazkur nazariyada shaxsning avtonomligi, kompetentlik hissi va ijtimoiy aloqadorligi motivatsiyaning asosiy psixologik ehtiyojlari sifatida talqin qilinadi. Ushbu ilmiy qarashlar o'quvchilarning ichki motivatsiyasini shakllantirish hamda mustaqil bilim olish faoliyatini rivojlantirishning psixologik mexanizmlarini yoritishga yordam berdi.

Bundan tashqari, motivatsiya va o'quv faoliyati bo'yicha zamonaviy psixologik tadqiqotlarda ichki (intrinziq) va tashqi (ekstrinziq) motivatsiya turlarining o'quv samaradorligiga ta'siri keng tahlil qilingan. Ilmiy manbalarda ichki motivatsiya o'quvchining bilim olishga bo'lgan tabiiy qiziqishi va qoniqish hissi bilan bog'liq ekanini, tashqi motivatsiya esa baho, rag'bat yoki ijtimoiy bosim kabi omillar ta'sirida shakllanishi qayd etiladi.

Tadqiqot davomida ushbu nazariy yondashuvlar asosida motivatsiyaning o'quv jarayonidagi o'rnini, uning shakllanish omillari va psixologik xususiyatlari tizimli ravishda tahlil qilindi. O'rganilgan adabiyotlar motivatsiya ta'lim samaradorligini oshirishda muhim psixologik omil ekanligini tasdiqlaydi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqotning maqsadidan kelib chiqqan holda, quyidagi metodlar tizimli ravishda qo'llanildi. Motivatsiya nazariyasi bo'yicha fundamental ilmiy manbalar A. Maslouning ehtiyojlar ierarxiyasi, E. Desi va R. Rayanning o'zini o'zi belgilash nazariyasi chuqur o'rganildi. Abraxam Maslouning "Ehtiyojlar ierarxiyasi" nazariyasiga ko'ra, motivatsiya insonning asosiy ehtiyojlarini qondirishga intilishi bilan belgilanadi. Fiziologik va xavfsizlik ehtiyojlari qondirilmaguncha, o'quvchi yuqori darajadagi bilish ehtiyojlariga (o'qishga) diqqatini qarata olmaydi. Insonning atrof-muhitni o'rganishga bo'lgan tabiiy qiziqishi o'qish motivatsiyasining poydevori hisoblanadi. O'quvchi o'qish jarayonining o'zidan huzur oladi, qiziqish va qoniqish his qilishi, eng barqaror va samarali motivatsiya turidir. O'quvchi o'qishni tashqi rag'batlar (baho, diplom, ota-ona maqtovi) yoki jazolardan qochish uchun amalga oshiradi. Bu jarayonda motivatsiya shunchaki tashqi ta'sir emas, balki shaxsning ichki ehtiyojlari va o'quv muhiti o'rtasidagi dinamik o'zaro ta'sir mahsuli ekanligi nazariy jihatdan asoslandi.

Qiyosiy-tahliliy metod: Mazkur metod yordamida o'quv motivatsiyasining ikki qutbli tizimi - ichki (intrinziq) va tashqi (ekstrinziq) motivatsiya turlari o'zaro solishtirildi. Ularning o'quv faoliyatining sifati, o'zlashtirish darajasi va uzoq muddatli barqarorlikka ta'siri kritik tahlil qilindi. Bu yondashuv, ayniqsa, o'quv jarayonida "majburiy" rag'batlardan "anglangan" qiziqishga o'tishning psixologik mexanizmlarini yoritishga xizmat qildi.

Tizimli-funksional tahlil: Motivatsiya komponentlari o'quv jarayonining ajralmas qismi sifatida ko'rib chiqildi. Bunda o'quvchining kognitiv (bilish) jarayonlari, emotsional-irodaviy holati va ta'limiy muhit (o'qituvchi, baho, sinf muhiti) o'rtasidagi bog'liqliklar tahlil qilindi. Natijada, motivatsiya statik holat emas, balki ta'lim tizimidagi tashqi va ichki faktorlarning uzluksiz o'zaro ta'sirida shakllanuvchi jarayon ekanligi ilmiy asoslandi.

Ushbu metodlarning kompleks qo'llanilishi, mavzuni shunchaki tasvirlashdan uni chuqur anglash va ilmiy tushuntirish darajasiga ko'tarish imkonini berdi. Tadqiqotda qo'llanilgan bu metodlar to'plami motivatsiyaning nafaqat sabablarini, balki uning shakllanish mexanizmlarini ham aniq ilmiy mezonlar asosida yoritishga imkon yaratadi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Tadqiqot jarayonida o'quv motivatsiyasi statik tushuncha emas, balki dinamik rivojlanuvchi psixologik jarayon ekanligi aniqlandi. U o'quv faoliyatining yo'nalishi, intensivligi va barqarorligini belgilovchi uchta asosiy komponentdan iborat bo'lib, ularning o'zaro nisbati ta'lim natijadorligini belgilaydi.

Ichki motivatsiya - bu shaxsning o'qish jarayoniga bo'lgan sof qiziqishi. Bunda o'quvchi uchun natijadan ko'ra jarayonning o'zi muhimroq bo'ladi. O'quvchi yangi bilimlarni egallashdan intellektual zavq oladi, qiyinchiliklarni yengishni o'zini rivojlantirish imkoniyati deb biladi.

Ichki motivatsiyaga ega o'quvchilar chuqurroq tushunish, kreativ yondashuv va axborotni uzoq muddatli xotirada saqlash qobiliyatiga ega. Ular qiyinchiliklar qarshisida taslim bo'lmaydi, balki muammoni hal qilishga bo'lgan intilishni saqlab qoladi.

Tashqi motivatsiya o'quv faoliyatini vosita sifatida ishlatishni anglatadi. Bunda o'qish bilish uchun emas, balki o'qish orqali erishiladigan natijalar uchun amalga oshiriladi. Harakatlantiruvchi kuchlar - baho olish, ustoz yoki ota-onadan maqtov kutish, raqobatda ustun kelish yoki jazo (tanqid, past baho)dan qochish bo'lishi mumkin.

Bu turdagi motivatsiya qisqa muddatli vazifalarni bajarishda samarali bo'ladi. Biroq, tashqi rag'bat yo'qolganda, o'quv faoliyati ham sustlashadi. Uzoq muddatli tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, faqat tashqi motivatsiyaga tayanib qolish o'quvchida "tuyinish" (burnout) hissini va o'qishga nisbatan sovuqqonlikni keltirib chiqaradi.

Maqsadga yo'naltirilganlik

- Irodaviy regulyatsiya:** Maqsad - bu motivatsiyani harakatga aylantiruvchi psixologik ko'rsatkichdir. U o'quvchining ichki va tashqi motivatsiyasini aniq harakat rejasiga jamlaydi. Maqsadga yo'naltirilganlik o'quvchini "nima uchun o'qiyapman?" degan savoldan "qanday o'qiyman?" degan bosqichga olib o'tadi. Aniq, o'lchanadigan va erishsa bo'ladigan maqsadlar o'quvchida "o'z samaradorligiga ishonch" (self-efficacy) tuyg'usini shakllantiradi.
- Irodaviy komponent:** Maqsadlarga erishish jarayonida o'quvchi chalg'ituvchi omillarga qarshi tura olish va qiyinchiliklar davrida irodaviy kuch sarflash ko'nikmasini rivojlantiradi.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, ichki va tashqi motivatsiyaning uyg'unlashuvi optimal hisoblanadi, biroq ichki motivatsiya dominant bo'lishi shart. Tashqi motivatsiya boshlang'ich bosqichda turtki berish uchun foydali bo'lsa-da, uzoq muddatli akademik muvaffaqiyat va shaxsiy rivojlanish faqat o'quv jarayonining o'ziga bo'lgan ichki qiziqish (intrinziq motivatsiya) hisobiga ta'minlanadi.

Ichki motivatsiyani kuchaytirishda avtonomiya (tanlov erkinligi), kompetentlik (o'z mahoratiga ishonch) va ijtimoiy muhitning qo'llab-quvvatlashi hal qiluvchi omil bo'lib xizmat qiladi.

O'qish motivatsiyasi ustida olib borilgan nazariy tahlillar shuni ko'rsatadiki, ta'lim samaradorligini oshirishda asosiy e'tibor o'quvchining tashqi nazoratidan uning ichki salohiyatini ro'yobga chiqarishga o'tkazilishi lozim. Bu borada E. Desi va R. Rayanning "O'zini o'zi belgilash nazariyasi" (Self-Determination Theory - SDT) eng samarali ilmiy po'ydevor bo'lib xizmat qiladi.

Motivatsion ehtiyojlar triadasi

"O'zini o'zi belgilash nazariyasi" nazariyasiga ko'ra, o'quvchining ichki motivatsiyasi uning uchta fundamental psixologik ehtiyoji qondirilgandagina barqaror rivojlanadi:

- Avtonomiya (Tanlov erkinligi):** O'quvchi o'z o'quv faoliyatining subyekti ekanligini his qilishi kerak. Agar o'quvchi o'ziga topshirilgan vazifani shunchaki buyruq ijrosi sifatida emas, balki o'z maqsadlariga erishish yo'li sifatida anglasa, motivatsiya keskin ortadi. Pedagogik jarayonda o'quvchiga topshiriqning shakli yoki mavzu doirasida tanlov imkonini berish avtonomiya hissini shakllantiradi.
- Kompetentlik (O'z imkoniyatlariga ishonch):** O'quvchi o'z harakatlarining samarali ekanligini va qiyinchiliklarni yengib o'ta olishini ko'rish lozim. Muvaffaqiyat tajribasi - bu o'quvchining o'z qobiliyatlariga bo'lgan ishonchini mustahkamlovchi eng kuchli omildir. O'qituvchi tomonidan beriladigan o'rinli rag'bat va konstruktiv fikr-mulohazalar (feedback) kompetentlik tuyg'usini rivojlantiradi.
- Ijtimoiy bog'liqlik (Tegishlilik hissi):** Ta'lim jarayoni yakkalanib qolgan jarayon emas. O'quvchining sinfdoshlari va o'qituvchi tomonidan qo'llab-quvvatlanayotganini, hurmat qilinayotganini his qilishi uning o'quv jarayoniga bo'lgan emotsional bog'liqligini ta'minlaydi. Ijoiy ijtimoiy muhit o'quvchida "biz" hissini uyg'otadi va o'qishga bo'lgan mas'uliyatni oshiradi.

Tashqi rag'batlar paradoksi

Ko'plab pedagogik amaliyotlarda keng qo'llaniladigan baholash tizimi, mukofotlar yoki taqiqlar (tashqi rag'batlar) qisqa muddatli natija berishi mumkin. Biroq, "O'zini o'zi belgilash nazariyasi" doirasidagi tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, "haddan tashqari tashqi nazorat" o'quvchining ichki qiziqishini bo'g'ib qo'yadi (bu psixologiyada overjustification effect deb ataladi).

Agar o'quvchi faqat yaxshi baho uchun o'qisa, baho yo'qolishi bilan uning bilim olishga bo'lgan ishtiyoqi ham so'nadi. Shu sababli, ta'lim tizimida, baholash faqat nazorat vositasi emas, balki o'sish ko'rsatkichi sifatida talqin qilinishi kerak. Tashqi rag'batlardan asta-sekin ichki qadriyatlarini shakllantirishga (o'rganishning o'zi nega muhimligini anglashga) o'tish zarur.

Pedagogik texnologiyalar orqali transformatsiya. Innovatsion pedagogik texnologiyalar (loyihaviy ta'lim, muammoli ta'lim, reflektiv o'qitish) o'quvchining faolligini oshirishga yo'naltirilgan bo'lib, ular yuqoridagi uchta ehtiyojni qondirish uchun eng qulay sharoit yaratadi.

Masalan, loyihaviy ishlar o'quvchiga avtonomiya beradi, muammoli vaziyatlar esa o'z kompetentligini sinab ko'rishga undaydi. Natijada, ta'lim jarayoni o'quvchi uchun majburiy "yuk" emas, balki shaxsiy rivojlanishning ajralmas qismi bo'lib qoladi.

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, motivatsiyani shakllantirish - bu o'quvchini boshqarish emas, balki uning ichki salohiyatini ro'yobga chiqaruvchi muhitni loyihalashdir. O'qituvchi bu jarayonda bilim beruvchi emas, balki o'quvchining o'zini o'zi rivojlantirishiga ko'maklashuvchi fasilitator (yo'naltiruvchi) rolini o'ynashi maqsadga muvofiqdir.

O'qish motivatsiyasi - bu shunchaki o'quv faoliyatini boshqaruvchi psixologik omil emas, balki shaxsning butun umri davomida rivojlanib boradigan kognitiv va emotsional o'sishining poydevoridir. Tadqiqotning nazariy-psixologik tahlillari shuni ko'rsatadiki, ta'lim tizimidagi muvaffaqiyatlar o'quvchini tashqi tomondan majburlash (baho, reyting, taqiq) orqali emas, balki uning ichki "kashfiyotchi"lik salohiyatini uyg'otish orqali ta'minlanadi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Motivatsiyaning evolyutsiyasi: Samarali ta'lim modeli tashqi (ekstrinziq) motivatsiyadan bosqichma-bosqich ichki (intrinziq) motivatsiyaga o'tishni taqozo etadi. Tashqi rag'batlar o'quv jarayonining boshlang'ich bosqichlarida va qiyin vazifalarni yengishda "turtki" vazifasini o'tasa-da, ular uzoq muddatli bilimga bo'lgan ishtiyorni kafolatlamaydi.

Psixologik ehtiyojlar uyg'unligi: Motivatsiyaning barqarorligi o'quvchining avtonomiya (tanlov erkinligi), kompetentlik (o'z qobiliyatlariga ishonch) va ijtimoiy bog'liqlik (o'qituvchi va tengdoshlar bilan hamkorlik) kabi uchta fundamental psixologik ehtiyoji qay darajada qondirilganiga bog'liq.

Muhitning hal qiluvchi roli: O'quvchi o'zini xavfsiz, qo'llab-quvvatlanadigan va o'z imkoniyatlarini sinab ko'rishga haqli deb bilgan muhitda o'qishga bo'lgan motivatsiya maksimal darajaga chiqadi.

Amaliy tavsiyalar

Kelgusidagi ta'lim amaliyotida o'qish motivatsiyasini yuksaltirish uchun quyidagi yondashuvlar tavsiya etiladi:

1. O'qituvchilar o'quvchilarga topshiriqlarni bajarishda muayyan darajada tanlov erkinligini berishi kerak. (masalan, loyiha mavzusini yoki taqdimot shaklini tanlash). Konstruktiv "fikir-mulohazalar" (feedback) berishda xatolarga e'tibor qaratishdan ko'ra, ularni to'g'rilash yo'llarini va erishilgan kichik yutuqlarni urg'ulashga harakat qilsa maqsadga muvofiq bo'lar edi.
2. Ota-onalar esa o'quvchining faqat baholariga (natijaga) emas, balki o'qish jarayonidagi sa'y-harakatlariga va u ko'rsatgan qat'iyatga e'tibor berishlari kerak. Bu o'quvchida o'z qobiliyatlariga bo'lgan ishonchni (kompetentlik) mustahkamlaydi. Bilimning amaliy ahamiyatini tushunish o'quvchilarda ichki motivatsiyaning kuchayishiga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Deci, E. L., & Ryan, R. M. (2000). The "What" and "Why" of Goal Pursuits: Human Needs and the Self-Determination of Behavior. *Psychological Inquiry*.
2. Eccles, J. S., & Wigfield, A. (2002). Motivational Beliefs, Values, and Goals. *Annual Review of Psychology*.
3. Karimova, V. M. (2012). *Psixologiya. O'quv qo'llanma*. (Mahalliy psixologik maktab nuqtai nazarini qo'shish uchun).
4. Lork, E. A., & Latham, G. P. (2002). Building a Practically Useful Theory of Goal Setting and Task Motivation. *American Psychologist*.
5. Maslow, A. H. (1954). *Motivation and Personality*. Harper & Row.

-
- 13.00.00 Pedagogika fanlari
 - 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
 - 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
 - 13.00.03 Maxsus pedagogika
 - 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
 - 13.00.07 Ta'limda menejment
 - 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
 - 07.00.00 Tarix fanlari
 - 19.00.00 Psixologiya fanlari
 - 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
 - 02.00.00 Kimyo fanlari
 - 03.00.00 Biologiya fanlari
 - 09.00.00 Falsafa fanlari
 - 10.00.00 Filologiya fanlari
 - 11.00.00 Geografiya fanlari

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Mas'ul muharrir: Ramzidin Ashurov

Ingliz tili muharriri: Murod Xoliyorov

Musahhih: Alibek Zokirov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2026. №5(3)

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali 26.09.2023-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №C-5669363 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: № 136361.

Manzirimiz: Toshkent shahar, Yunusobod tumani
19-mavze, 17-uy.